

Teodoro MORGANI, *Židovi Rijeke i Opatije (1441.-1945.)*, Rijeka 2006.

U izdanju nakladničke kuće Adamić objavljen je 2006. godine hrvatski prijevod knjige Teodora Morganija *Ebrei di Fiume e di Abbazia (1441.-1945.)*. Knjigu je s talijanskoga jezika prevela Mirna Ristić. Autoru, inače talijanskome Židovu porijeklom iz Rijeke, knjigu je objavio još davne 1979. rimski izdavač Carruci Editore, a za objavljivanje hrvatskoga prijevoda knjige zaslužna je pored nakladničke kuće i Židovska općina Rijeka. Svakako valja kazati da su ovome izdanju pomogli i Odjel za kulturu Grada Rijeke i Odjel Grada Opatije.

Ovo djelo T. Morganija, znanstvenoga i stručnog karaktera, na 167 stranica u više poglavlja donosi teme vezane za život i sudbinu Židova Rijeke i Opatije u širem vremenskome razdoblju od sredine XV. stoljeća pa do kraja Drugoga svjetskog rata.

Nakon kratkoga predgovora knjizi talijanskoga pisca i filologa Paola Santarcangelija slijedi uvod u kojem se autor osvrće na tragičnu sudbinu riječkih Židova i njihove Zajednice. Tako navodi kako u Židovskoj zajednici u Rijeci ne postoje sačuvani popisi imena Židova deportiranih iz grada budući da je ono što je preostalo od stare Zajednice doživjelo sudbinu preostalog naroda, a da su dokumenti i arhiv izgorjeli u požaru i uništenju Hrama.

Slijedi zasebno poglavlje u kojem autor donosi povijesne podatke o nekim značajnijim dijelovima grada Rijeke, događajima te istaknutim osobama. Između ostaloga u njemu spominje Dvorac, tj. Kaštel, Gradska vrata, zatim Toranj sa satom ili Gradski toranj, Rimski luk, Zalagaonicu, Matične knjige, svečanu proslavu Napoleonova rođendana, prve riječke novine, Teatro Verdi i dr. Spominje i život i djelovanje jednoga od najzaslužnijih povjesničara Rijeke Giovannija Koblera te profesora Alfreda Festa, a osvrće se i na dijelove grada Rijeke namijenjene stanovanju Židova – La Zuecha, Giudecca ili Zuecca.

U posebnome poglavlju autor govori o putu koji je doveo do "Protocolluma" Židovske zajednice u Rijeci 1781. godine, a donosi i sam tekst Protokola u izvorniku, a zatim i u hrvatskome prijevodu. Budući da prema autoru ovaj zanimljiv dokument do objavljivanja ovoga djela nisu proučili ili barem spomenuli povjesničari, autor je smatrao korisnim navesti ga u cijelosti u originalu. Između ostaloga T. Morgani navodi kako je originalni dokument vjerojatno jedini preostali dokument iz arhiva Židovske zajednice u Rijeci, koju su 1944. uništili nacisti.

Slijedi poglavlje u kojem se autor osvrće na povijest Židovske zajednice u Rijeci u razdoblju od 1832. do 1943. godine, a zatim donosi integralnu verziju teksta talijanskih rasnih zakona – Odredbe namijenjene zaštiti talijanske rase, od 17. studenoga 1938. godine, te ulomak iz rukopisa Settimija Sorana o djelovanju riječkog kvestora dr. Giovannija Palatuccija i kopiju promemorije koju je S. Sorani, ex tajnik Delasema u Rimu, pripremio za S. E. Almansija.

T. Morgani zatim donosi poglavlje koje govori o Židovima pod upravom države Salò. U tekstu se tako ističe da je najbolju i najpotpuniju studiju o deportaciji Židova

priredila 1974. godine Giuliana Donati, koja je za Središte za suvremenu židovsku dokumentaciju iz Milana provela vrlo široku studiju koju je objavila zahvaljujući pomoći židovskih zajednica Italije i "Memorial Foundation for Jewish Culture". Zatim autor donosi i broj i postotak Židova u odnosu na broj stanovnika u vrijeme objave Odredbe namijenjene zaštiti talijanske rase, 1938. godine, a govori i o mjestu tršćanske Rižarne u životopisu mučenika Židova. Slijedi prikaz drugostupanjskog procesa za zločine u Rižarni San Sabba, kojom je potvrđena smrtna presuda Josephu Oberhauseru te sjećanje samoga autora na Hram u Rijeci, a navedeno je i nekoliko poetskih sjećanja (poezije) na te tragične dane (San Sabba 1944., Auschwitz, Lutajući Izrael).

U daljnjem tekstu autor donosi povijesni sažetak o Židovskoj zajednici Opatije te Dokumentaciju Giuliane Donati i Središta za suvremenu židovsku dokumentaciju iz Milana o židovskoj populaciji u Italiji 8. rujna 1943., s podacima o progonu i deportaciji Židova iz Italije te abecednim popisom imena i prezimena deportiranih osoba. Zatim slijedi popis osoba koje su strijeljali nacifašisti u Italiji, popis deportiranih stanovnika, uglavnom u srpnju 1944. godine, Opatije, Voloskog, Ičića i Lovrana koji su pripadali Židovskoj zajednici u Opatiji te povratnika iz raznih koncentracijskih logora, pripadnika Židovske zajednice Rijeka. Ovi posljednji podaci prikupljeni su u Povijesnom arhivu Rijeke. Slijedi popis darovatelja koji su sudjelovali u spašavanju i uređenju židovskog groblja u Rijeci te dobrotvora koji su svojim priložima pridonijeli izradi spomenika deportiranima u Rijeci.

Prijevod knjige Teodora Morganija *Židovi Rijeke i Opatije (1441.-1945.)* na hrvatski jezik svakako predstavlja hvalevrijedan doprinos Židovske općine Rijeka za suvremenu hrvatsku historiografiju, posebice onu koja se bavi proučavanjem židovske tragične sudbine, holokaustom, te onu koja istražuju i proučava noviju prošlost širega područja Istre i Kvarnera, odnosno Zapadne Hrvatske.

Mr. sc. Andrea ROKNIĆ